UO'K:

JINS VA YOSH OMILLARINING NUTQ XUSUSIYATLARIGA TA'SIRI: SOTSIOLINGVISTIK TAHLIL

Muallif: **Berdiyeva Dinora Abubakir qizi**
O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti, Toshkent, O'zbekiston.

Ilmiy rahbar: **Raximdjanova Malikaxon Gapurdjanovna**
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24290684

Annotatsiya. Maqolada jins va yosh omillarining nutq xususiyatlariga ta'siri sotsiolingvistik nuqtai nazardan o'rganiladi. Jinsga xos nutq farqlarining ikki turi (eksklyuziv va preferensial), jins bilan ijtimoiy tabaqa o'rtasidagi bog'liqlik, ayollar nutqiy xulq-atvorini izohlovchi yondashuvlar hamda yosh darajalanishi va til o'zgarishi o'rtasidagi munosabat ko'rib chiqiladi. U. Labov, P. Trudgill, R. Lakoff, P. Eckert va J. Chambers qarashlari qiyosiy-tahliliy usulda solishtirilib, ularning o'zbek nutqiy muhitiga qanchalik mos kelishi muhokama qilinadi. Tahlil natijasida jins ham, yosh ham nutqqa yakka holda emas, ijtimoiy tabaqa, jamoa tuzilmasi va shaxsning o'zini namoyon qilish usuli bilan birgalikda ta'sir qilishi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: sotsiolingvistika, gender, yosh darajalanishi, ijtimoiy dialekt, ijtimoiy tabaqa, aniq obro', yashirin obro', til o'zgarishi, ko'rinma vaqt.

Аннотация. В статье рассматривается влияние гендерного и возрастного факторов на речевые особенности говорящих с позиций социолингвистики. Анализируются два типа гендерных различий в речи (эксклюзивные и предпочтительные), связь пола и социального класса, основные подходы к объяснению речевого поведения женщин, а также соотношение возрастной градации и языкового изменения. Положения У. Лабова, П. Трудгилла, Р. Лакофф, П. Экерт и Дж. Чемберса сопоставляются между собой, и обсуждается их применимость к узбекскому речевому материалу.

Ключевые слова: социолингвистика, гендер, возрастная градация, социальный диалект, социальный класс, открытый престиж, скрытый престиж, языковое изменение, кажущееся время.

Abstract. The article examines how gender and age shape speech from a sociolinguistic perspective. It discusses two types of gender-related differences (exclusive and preferential), the relationship between gender and social class, the main approaches to women's linguistic behaviour, and the link between age-grading and language change. The views of W. Labov, P. Trudgill, R. Lakoff, P. Eckert and J. K. Chambers are compared, and their applicability to Uzbek speech is discussed.

Keywords: sociolinguistics, gender, age-grading, social dialect, social class, overt prestige, covert prestige, language change, apparent time.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Kirish

Til jamiyatdan ajralgan holda mavjud bo‘lmaydi. Odam gapirganda fikrini bildirish bilan birga, o‘zining jinsi, yoshi, ijtimoiy mavqei va qaysi guruhga mansubligini ham bildirib qo‘yadi. Sotsiolingvistika bu bog‘liqlikni XX asrning 60-yillaridan boshlab tizimli o‘rgana boshladi. U. Labovning Nyu-Yorkdagi tadqiqoti (1966) lingvistik o‘zgaruvchilar bilan ijtimoiy omillar o‘rtasidagi qonuniyatni birinchi marta miqdoriy usulda ko‘rsatib berdi.

Ijtimoiy omillar orasida jins va yosh alohida o‘rin tutadi. Ikkalasi ham tug‘ma, biologik belgi bo‘lib ko‘rinadi, biroq nutqda qanday namoyon bo‘lishini ko‘p jihatdan jamiyat me’yorlari belgilaydi. Bundan tashqari, aynan shu ikki omil til o‘zgarishining qanday kechishini tushunishga imkon beradi.

Jahon sotsiolingvistikasida bu mavzu keng o‘rganilgan, o‘zbek tili materialida esa jins va yoshning nutqqa ta’siri hali yetarli yoritilmagan. Shu sababli maqolaning **maqsadi** – jins va yosh omillarining nutqqa ta’sirini nazariy jihatdan qiyoslab tahlil qilish va bu qarashlarni o‘zbek nutqiy muhiti bilan taqqoslashdir. Buning uchun to‘rtta **vazifa** qo‘yildi: (1) jinsga xos nutq farqlarining turlarini aniqlash; (2) jins va ijtimoiy tabaqa munosabatini yoritish; (3) ayollar nutqiy xulq-atvorining asosiy talqinlarini solishtirish; (4) yosh bilan bog‘liq nutq belgilarini va yosh darajalanishining til o‘zgarishiga munosabatini tahlil qilish.

Jinsga xos nutq farqlarining tasnifi J. Holmes (2013) darsligidagi tizimga tayanadi; qarashlar va misollar esa tegishli asl tadqiqotlarga havola qilingan holda beriladi.

1. Tadqiqot metodlari

Ishda qiyosiy-tahliliy usul qo‘llandi. Turli mualliflarning qarashlari bitta mezon bo‘yicha, ya’ni nutqdagi farqni nima bilan izohlashi bo‘yicha solishtirildi. Natijalar 2.5-bo‘limda o‘zbek tilidagi muloqot holatlariga tatbiq etib ko‘rildi. O‘zbekcha misollar tipik holatlarni ko‘rsatish uchun keltirilgan; ular maxsus tanlanma yoki o‘lchovga asoslanmagan, shuning uchun ulardan miqdoriy xulosa chiqarilmaydi. Bunday xulosa uchun kelgusida tizimli kuzatuv yoki so‘rovnoma o‘tkazish kerak bo‘ladi.

2. Natijalar va muhokama

2.1. Jinsga xos nutq farqlarining turlari

Jins bilan bog‘liq nutq farqlari ikki turga bo‘linadi. Birinchisi – **jinsga xos-eksklyuziv** (gender-exclusive) xususiyatlar: bunda ma’lum so‘z yoki shaklni faqat bir jins vakillari ishlatadi. Bunday hodisalar erkak va ayol rollari qat’iy ajratilgan jamoalarda uchraydi. Tilshunoslik adabiyotida quyidagi misollar ko‘p keltiriladi: Kichik Antil orollarida erkaklar va ayollar bir qator so‘zlarning turli shakllarini ishlatgani haqida XVII asr kuzatuvchisi Rochefort (1665) yozgan; Sapir (1929) Yana tilida ayollar bilan gaplashganda va ayollar tomonidan ishlatiladigan shakllar qisqartirilganini, erkaklar nutqida esa to‘liq shakllar qo‘llanishini tasvirlagan; Flannery (1946) Gros Ventre tilida ayrim undoshlar erkaklar va ayollar nutqida turlicha aytilishini qayd etgan. Yapon tilida ham so‘zlovchining jinsiga qarab olmosh va gap oxiridagi yuklamalar tanlanadi.

Zamonaviy industrial jamiyatlarda bunday mutlaq farqlar juda kam. O‘zbek tilida grammatik jins kategoriyasi yo‘q, shuning uchun eksklyuziv farqlarni bu yerda keng ko‘lamda kutish noto‘g‘ri bo‘lardi. Faqat an’anaviy oilaviy muhitda kelinning qaynota-qaynona va ularning yaqinlari ismini aytmay, boshqa so‘z bilan atashi kabi hodisalar bunga yaqinroq turadi, ammo ular ham asta-sekin kuchsizlanib bormoqda.

Ikkinchi tur – **jinsga xos-preferensial** (gender-preferential) xususiyatlar. Bunda ikkala jins ham bir xil shakllarni ishlatadi, lekin chastotasi har xil bo‘ladi. Ijtimoiy dialektologiya asosan shu turni o‘rganadi. Eng mashhur ishlardan biri – Trudgillning Norvich shahridagi tadqiqoti (1972; 1974). U (ng) o‘zgaruvchisini, ya’ni -ing qo‘shimchasining -in’ tarzida aytilishini o‘rganib, bir xil tabaqadagi ayollar

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

erkaklarga qaraganda me'yoriy shakllarni ko'proq, erkaklar esa nostandart shakllarni ko'proq ishlatishini aniqladi.

Shunga o'xshash natijalar Labovning Nyu-Yorkdagi ishida va boshqa tillarda o'tkazilgan tadqiqotlarda ham uchraydi. Labov (1990) bu holatni uchta tamoyil bilan umumlashtirdi. Birinchidan, barqaror o'zgaruvchilarda ayollar nostandart shakllarni erkaklarga nisbatan kamroq ishlatadi. Ikkinchidan, «yuqoridan o'zgarish»da, ya'ni jamiyat tan olgan obro'li shakllar tomon siljishda, ayollar yangi shakllarni tezroq qabul qiladi. Uchinchidan, «pastdan o'zgarish»da, ya'ni ongda sezilmaydigan yangiliklarda, ayollar ko'pincha o'zgarishning boshlovchisi bo'ladi. Shunday qilib, ayollar bir tomondan til me'yoriga yaqin turadi, ikkinchi tomondan til yangiliklarining asosiy tashuvchisi hisoblanadi. Labov (2001) bu qarama-qarshilikni **gender paradoksi** deb atagan: ayollar ochiq tan olingan me'yorlarga erkaklardan ko'ra qattiqroq amal qiladi, me'yor ochiq belgilanmagan holatlarda esa ulardan kamroq amal qiladi.

2.2. Jins va ijtimoiy tabaqa

Jins omilini ijtimoiy tabaqadan ajratib bo'lmaydi, chunki ikkalasi nutqqa bir vaqtda ta'sir qiladi. Holmes (2013) sharhida keltirilgan tadqiqotlarga ko'ra, jinslar o'rtasidagi farq o'rta va quyi o'rta tabaqalarda eng yaqqol ko'rinadi: bu qatlamlarda ijtimoiy yuksalishga va obro'ga intilish kuchli. Eng yuqori tabaqada standart me'yor allaqachon o'zlashtirilgan bo'lgani uchun farq kamayadi. Ishchi tabaqada, ayniqsa erkaklar orasida, nostandart shakllar guruhga mansublik belgisi sifatida qadrlanadi.

Trudgill (1972) Norvich ma'lumotlari asosida **yashirin obro'** (covert prestige) tushunchasini asosladi. Shunga o'xshash kuzatuvlar Labovning 1966-yilgi ishida ham bor edi, ammo tushunchani izchil nazariy shaklga keltirgan Trudgill bo'ldi. Unga ko'ra, nostandart shakllar rasmiy jihatdan past baholansa ham, guruh birdamligi, qat'iyat va mahalliy qadriyatlar bilan bog'langani uchun, ayniqsa erkaklar nutqida o'ziga xos qadrga ega bo'ladi. Ayollar esa ko'proq **aniq obro'**, ya'ni jamiyat rasman e'tirof etgan me'yoriy shakllar tomon yo'naladi.

Bu yerda metodologik masala ham bor: ayolning tabaqasi qanday aniqlanadi? Dastlabki tadqiqotlarda uni eri yoki otasining kasbiga qarab belgilashgan, bu keyinchalik tanqid qilindi. Keyingi ishlarda ayolning o'z kasbi, ma'lumoti va daromadi hisobga olina boshladi.

2.3. Ayollar nutqiy xulq-atvorining talqinlari

Ayollarning nutqda me'yorga ko'proq amal qilishi va til yangiliklarida faolligi bir necha yo'l bilan izohlanadi.

Ijtimoiy mavqe. Bu talqinga ko'ra, ayollar jamiyatda ko'pincha quyiroq mavqega ega bo'lgani uchun o'z o'rnini nutq orqali mustahkamlashga intiladi; til bunda qulay ramziy kapital vazifasini bajaradi (Trudgill, 1972).

Ijtimoiylashuv. Bolalikdan qizlardan «madaniyatli», «odobli» nutq kutiladi, o'g'il bolalar esa qat'iy va raqobatbardosh gapirishga o'rgatiladi. Bolalarni tarbiyalash vazifasi ko'pincha ayollar zimmasida bo'lgani uchun, ular me'yoriy nutq namunalarining saqlovchisi bo'lib qoladi (Holmes, 2013).

«Kamchilik» yondashuvi. Lakoff (1975) ayollar nutqiga xos belgilarni sanab o'tdi: ikkilanishni bildiruvchi so'zlar, so'roq intonatsiyali darak gaplar, kuchaytiruvchilar, o'ta xushmuomala shakllar va so'roq qo'shimchali gaplar (tag questions). Masalan, o'zbek tilida «Bugun havo yaxshi, shunday emasmi?» tarzidagi gap tinglovchidan tasdiq kutadi va ayni shu vazifa Lakoff nazarida «ishonchsizlik» belgisi hisoblangan. Lakoff bu belgilarni ayollarning jamiyatdagi ikkinchi darajali o'rni bilan bog'ladi. Keyinchalik bu qarash yetarli empirik asosga ega emasligi uchun tanqid qilindi; bunday gaplar ko'pincha ishonchsizlikni emas, muloqotni qo'llab-quvvatlashni bildiradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

«Farq» yondashuvi. Tannen (1990) erkaklar va ayollar nutqini turli «subkulturalar» ifodasi deb tushundi: ayollar nutqi ko‘proq hamkorlikka, erkaklar nutqi esa ko‘proq raqobatga yo‘nalgan. Coates (2004) ham ayollar suhbatida hamkorlik uslubi ustun ekanini ko‘rsatadi.

Ijtimoiy tarmoq va jamoa amaliyoti. L. Milroy (1980) Belfast tadqiqotida shaxsning ijtimoiy tarmog‘i qanchalik zich bo‘lsa, nostandart shakllar shunchalik yaxshi saqlanishini ko‘rsatdi. Eckert esa «jamoa amaliyoti» (community of practice) tushunchasini taklif qilib, jins kabi toifalarni mavhum omil sifatida emas, muayyan guruhdagi real faoliyat orqali o‘rganishni tavsiya etdi. Uning Detroyt maktabi o‘quvchilari haqidagi ishi (Jocks and Burnouts, 1989) bir jinsdagi o‘smirlar ichida ham guruhga mansublikka qarab nutq keskin farqlanishini ko‘rsatdi.

Hozirgi sotsiolingvistikada «jins» biologik jinsning mexanik natijasi emas, balki shaxsning o‘zini ijtimoiy jihatdan namoyon qilish usuli, ya’ni **gender** sifatida tushuniladi (Cameron, 1992; Eckert & McConnell-Ginet, 2003).

2.4. Yosh omili va til o‘zgarishi

Yosh bilan bog‘liq nutq farqlarini ikki turga ajratish zarur. **Yosh darajalanishi** (age-grading) holatida ma’lum shakl ma’lum yosh bosqichiga xos bo‘ladi: odam yoshi o‘tgan sari uning nutqi o‘zgaradi, jamoa tili esa o‘zgarmaydi, chunki har bir yangi avlod shu bosqichda xuddi shu shaklni ishlatadi. **Avlodlar o‘zgarishida** esa yoshlar yangi shaklni umr bo‘yi saqlaydi va shu orqali jamoa tilining o‘zi o‘zgaradi.

Yosh darajalanishiga odatda o‘smirlar jargoni, slenglar va kuchaytiruvchi so‘zlarning faol qo‘llanishi misol bo‘ladi. Chambers (2003) fikricha, nostandart shakllar eng ko‘p o‘smirlik davrida ishlatiladi, ish va oila qurish davrida esa kamayadi, chunki bu davrda «lingvistik bozor» bosimi kuchayadi: odam kasbiy va iqtisodiy muhitda obro‘li nutq me’yoriga amal qilishga majbur bo‘ladi. Lingvistik bozor tushunchasi Sankoff va Laberge (1978) hamda Bourdieu (1991) nomi bilan bog‘liq. Eckert (1997) ham yosh toifasi hayot bosqichi va ijtimoiy mavqe bilan birga o‘zgarishini ta’kidlaydi.

Ijtimoiy dialekt tadqiqotlarida yosh odatda guruhlarga bo‘linadi (masalan, 15–19, 20–29, 30–44, 45–59 va 60+ yosh; bunday bo‘linish Eckert, 1997 va Holmes, 2013 ishlarida uchraydi). Bu esa **ko‘rinma vaqt** (apparent time) usulini qo‘llashga imkon beradi (Labov, 1963; 1994): bir paytda turli yoshdagi so‘zlovchilar nutqini taqqoslab, til o‘zgarishini qayta tiklash mumkin deb hisoblanadi. Agar yoshlar yangi (innovatsion) shaklni ko‘proq ishlatsa, o‘zgarish davom etayotgan bo‘lishi mumkin. **Haqiqiy vaqt** usulida esa bir jamoa turli davrlarda qayta o‘rganiladi.

Ko‘rinma vaqt usulining asosiy muammosi shundaki, yoshlardagi yuqori ko‘rsatkich haqiqiy o‘zgarishni ham, oddiy yosh darajalanishini ham bildirishi mumkin. Shuning uchun tadqiqotchi ko‘rinma vaqt ma’lumotlarini imkon qadar haqiqiy vaqt kuzatuvlari bilan tekshirishi kerak.

Yosh, mahalliy o‘zlik va til o‘zgarishi aloqasiga Labovning Martha’s Vineyard oroli tadqiqoti (1963) yaxshi misol. U /ay/ va /aw/ diftonglarining markazlashgan talaffuzi eng kuchli 31–45 yoshdagi guruhda, xususan orolda qolishni istagan aholi orasida ko‘proq uchrashini aniqladi. Demak, o‘zgarishga mahalliy o‘zlikni saqlash istagi ta’sir qilgan.

Yosh bilan til o‘zgarishi o‘rtasidagi to‘rt holatni quyidagi jadvalda ko‘rsatish mumkin (Labov, 1994 tasnifi asosida).

Holat	Yosh guruhlari o‘rtasidagi munosabat	Jamoa tilidagi o‘zgarish
Barqarorlik	Guruhlar o‘rtasida farq yo‘q	Yo‘q

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Holat	Yosh guruhlari o‘rtasidagi munosabat	Jamoa tilidagi o‘zgarish
Yosh darajalanishi	Farq bor, lekin har avlodda takrorlanadi	Yo‘q
Avlodlar o‘zgarishi	Yoshlar yangi shaklni umr bo‘yi saqlaydi	Bor
Jamoa bo‘ylab o‘zgarish	Barcha yosh guruhlari birgalikda o‘zgaradi	Bor

Til o‘zgarishida yoshlar muhim rol o‘ynaydi: bola til o‘rganish davrida atrofdagi nutqni o‘zlashtiradi, o‘smirlikda esa tengdoshlar ta’siri kuchayadi va yangi shakllar shu davrda tarqaladi. Labov (2001) o‘zgarishning yetakchilari sifatida yuqori ishchi va quyi o‘rta tabaqa ayollarini ko‘rsatadi. Obro‘li shakllarni qabul qilish esa ko‘proq quyi o‘rta tabaqa ayollari orqali boradi. Erkaklar nutqida mahalliy nostandart shakllar ko‘proq saqlanadi. Natijada til o‘zgarishi turli ijtimoiy guruhlarning o‘zaro raqobati va hamkorligi natijasi sifatida namoyon bo‘ladi. Qizlarning o‘smirlik davrida yangi shakllarni erkak tengdoshlariga qaraganda tezroq qabul qilishi ham ko‘p tadqiqotda qayd etilgan (Holmes, 2013).

2.5. Muhokama: nazariyalarning o‘zbek nutqiga mosligi

Yuqoridagi yondashuvlarni o‘zbek nutqiy muhiti bilan solishtirganda quyidagilar ko‘zga tashlanadi. Quyidagi mulohazalar tahlil asosida bildirilgan farazlar bo‘lib, ularni empirik tekshirish kerak.

Birinchidan, o‘zbek tilida jinsga xos-eksklyuziv farqlar deyarli yo‘q, preferensial farqlarni esa murojaat va xushmuomalalik ifodalarida kutish mumkin. Masalan, «opa», «aka», «-jon» qo‘shimchasi («Dilnoza opajon», «akajon»), «Siz»li murojaat va «marhamat», «iltimos», «kechirasiz» kabi so‘zlar so‘zlovchining jinsiga emas, ko‘proq yoshi va suhbatdoshga munosabatiga bog‘liq tanlanadi. Demak, o‘zbek muloqotida yosh va qarindoshlik-hurmat munosabati jinsdan kam bo‘lmagan, ehtimol undan kuchliroq omil bo‘lib chiqishi mumkin.

Ikkinchidan, yoshlar nutqida ruscha va inglizcha o‘zlashmalar, qisqartmalar va yangi so‘zlar («okey», «zo‘r», «vayb» kabilar) tez tarqaladi. Bu yosh darajalanishi bo‘lishi ham, haqiqiy o‘zgarishning boshlanishi bo‘lishi ham mumkin; farqlash uchun bir xil guruhni turli davrda qayta o‘rganish kerak bo‘ladi.

Uchinchidan, Lakoff, Tannen va Eckert yondashuvlarini solishtirsak, «kamchilik» yondashuvi o‘zbek materialiga kamroq mos keladi. Sabab: u ayollar nutqini erkaklar nutqiga nisbatan «yetishmaydigan» deb baholaydi, o‘zbek muloqotidagi hurmat va xushmuomalalik ifodalari esa jinsdan qat’i nazar o‘z o‘rnida madaniy me’yor hisoblanadi. «Farq» yondashuvi hamkorlik va raqobat uslublarini ajratishga yordam beradi, lekin jinsni ikki bir xil guruh sifatida qaraydi. Fikrimizcha, Eckert (1989) taklif qilgan jamoa amaliyoti yondashuvi eng mos: u oila, mahalla, o‘quv guruhi va ijtimoiy tarmoqdagi real guruhlarni tahlil birligi qiladi va jins, yosh hamda qarindoshlik munosabatini bir vaqtda hisobga olishga imkon beradi.

Xulosa

- Jinsga bog‘liq nutq farqlari ikki turga bo‘linadi: erkak va ayol rollari qat’iy ajratilgan jamoalarga xos eksklyuziv farqlar va ijtimoiy dialekt tadqiqotlarida keng kuzatiladigan, chastota farqi sifatida namoyon bo‘ladigan preferensial farqlar.
- Jins ijtimoiy tabaqadan alohida emas, u bilan birgalikda ta’sir qiladi: farq o‘rta va quyi o‘rta tabaqalarda ayniqsa yaqqol. Aniq va yashirin obro‘ning farqlanishi buni tushuntirishga yordam beradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

• Ayollar nutqiy xulq-atvori ijtimoiy mavqe, ijtimoiylashuv, jamoa tuzilmasi va gender o'zligini namoyon qilish omillarining birgalikdagi ta'siri bilan izohlanadi; yagona universal izoh mavjud emas.

• Yosh darajalanishi va avlodlar o'zgarishini farqlash til o'zgarishini to'g'ri baholash uchun zarur; ko'rinma vaqt usulidan ehtiyotkorlik bilan foydalanish kerak.

• Til o'zgarishida yoshlar va ayollar yetakchi rol o'ynaydi, biroq bu ularning mansub bo'lgan ijtimoiy guruhi va jamoa amaliyoti bilan bog'liq holda baholanishi lozim.

O'zbek tili materialida jins va yosh ta'sirini (murojaat shakllari, hurmat va xushmuomalalik ifodalari, shevalar va shahar nutqidagi o'zgarishlar, ijtimoiy tarmoqlardagi yoshlar nutqi) empirik va miqdoriy usullar bilan o'rganish kelgusidagi muhim vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bourdieu, P. (1991). Language and Symbolic Power. Cambridge: Polity Press.
2. Cameron, D. (1992). Feminism and Linguistic Theory (2nd ed.). London: Macmillan.
3. Chambers, J. K. (2003). Sociolinguistic Theory (2nd ed.). Oxford: Blackwell.
4. Coates, J. (2004). Women, Men and Language (3rd ed.). London: Pearson Longman.
5. Eckert, P. (1989). Jocks and Burnouts: Social Categories and Identity in the High School. New York: Teachers College Press.
6. Eckert, P. (1997). Age as a sociolinguistic variable. In F. Coulmas (Ed.), The Handbook of Sociolinguistics (pp. 151–167). Oxford: Blackwell.
7. Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (2003). Language and Gender. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Flannery, R. (1946). Men's and women's speech in Gros Ventre. International Journal of American Linguistics, 12(3), 133–135.
9. Holmes, J. (2013). An Introduction to Sociolinguistics (4th ed.). London: Routledge.
10. Labov, W. (1963). The social motivation of a sound change. Word, 19, 273–309.
11. Labov, W. (1966). The Social Stratification of English in New York City. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
12. Labov, W. (1990). The intersection of sex and social class in the course of linguistic change. Language Variation and Change, 2, 205–254.
13. Labov, W. (1994). Principles of Linguistic Change, Vol. 1: Internal Factors. Oxford: Blackwell.
14. Labov, W. (2001). Principles of Linguistic Change, Vol. 2: Social Factors. Oxford: Blackwell.
15. Lakoff, R. (1975). Language and Woman's Place. New York: Harper & Row.
16. Milroy, L. (1980). Language and Social Networks. Oxford: Blackwell.
17. Rochefort, C. de (1665). Histoire naturelle et morale des îles Antilles de l'Amérique. Rotterdam: Arnould Leers.
18. Sankoff, D., & Laberge, S. (1978). The linguistic market and the statistical explanation of variability. In D. Sankoff (Ed.), Linguistic Variation: Models and Methods (pp. 239–250). New York: Academic Press.
19. Sapir, E. (1929). Male and female forms of speech in Yana. In S. W. J. Teeuwen (Ed.), Donum Natalicium Schrijnen (pp. 79–85). Nijmegen–Utrecht: Dekker & Van de Vegt.
20. Tannen, D. (1990). You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation. New York: Morrow.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

21. Trudgill, P. (1972). Sex, covert prestige and linguistic change in the urban British English of Norwich. Language in Society, 1(2), 179–195.
22. Trudgill, P. (1974). The Social Differentiation of English in Norwich. Cambridge: Cambridge University Press.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.